

E-Makale

AB'nin Türkiye Politikaları ve ABD'yle İşbirliği Yolları:

Daralan Demokratik
Alanların Korunması, Çok
Taraflı İlkelerin
Gözetilmesi

Yazan Sinem Adar

Heinrich-Böll-Stiftung, Temmuz 2021

Yazar Hakkında

Sinem Adar Center for Applied Turkey Studies of the German Institute for International and Security Affairs'de (SWP) Uzman olarak görev yapıyor. Çalışmalarında Türkiye'nin iç ve dış politikası ile AB-Türkiye ilişkilerine odaklanmaktadır. SWP'ye katılmadan önce çalışmalarını Humboldt Üniversitesi'nde Einstein Bursu'yla sürdüren Dr. Adar, doktorasını Brown Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden, yüksek lisans derecesini ise London School of Economics'in Kalkınma Çalışmaları Programından aldı.

AB'nin Türkiye Politikaları ve ABD'yle İşbirliği Yolları: Daralan Demokratik Alanların Korunması, Çoktarafli İlkelerin Gözetilmesi

AB'ye katılım çerçevesinin ve demokrasi şartlılığının AB-Türkiye ilişkilerinde oynadığı rolün git gide önemsizleştiği bir ortamda, Biden yönetiminin demokrasiyi “hem dışarıda hem içeride” “savunma” ve “teşvik etme”¹ konusundaki kesin vurgusu, ABD ile Avrupa Birliği'ne (AB) Türkiye demokrasisindeki gerilemeye etkin bir karşılık verebilmek için koordine olma fırsatı sunuyor. Bu türden bir koordinasyonun hatlarını ve içeriğini kaçınılmaz surette şekillendirecek olan şey, kısmen AB ile ABD'nin mevcut aygıtlarıyla, kısmen de AB ile ABD'nin Türkiye'yle gireceği müstakbel güvenlik işbirliğinin kapsamı olacaktır.

Türkiye'de hukukun üstünlüğünde yaşanan aşınmalar ile yaşanan insan hakkı ihlalleri—ülkenin çoktarafli taahhütlerinden geri çekilmesiyle birlikte—birbiriyle yakından ilişkili. Buna karşın AB ve ABD'nin Türkiye politikalarını daha iyi koordine edebilmeleri için bunları birbirinden ayırması kaçınılmaz. Türkiye'yi demokratik reformları gerçekleştirmeye zorlayacak olan ne AB ne de ABD'dir, birlikte yapabilecekleri şeyse ülkede halihazırda “daralan demokratik alanların”² korunmasına yardımcı olmak. Uluslararası hukukun ve çoktarafli taahhütlerin ihlaline geldiğimizdeyse, AB ve ABD kırmızı çizgilerini açık biçimde belirtmeli ve tek taraflılığın maliyetini yükseltmelidir. Aynı zamanda çoktarafli bağları derinleştirmek için Türkiye'yle birlikte çalışmalı.

Yenilenen transatlantik işbirliğinde Türkiye'yi nerede konumlandırmalı?

AB-ABD ilişkilerindeki dört yıllık gerilemenin ardından Joe Biden'ın seçilmesi birçok Avrupa liderinde topluca bir rahatlama hissi yarattı. AB'nin önde gelenleri, transatlantik ilişkilerinin yeniden canlanacağı bir döneme öncülük edeceği beklentisiyle Biden yönetimini sıcak karşıladı.³ Bu beklenti ABD'nin yeni bir dış politika gündemine dair isteğiyle de örtüşüyor.⁴ Beyaz Saray diğer şeylerin yanı sıra, iklim krizinin ve “sınır ötesi saldırılar, siber saldırılar, dezenformasyon, dijital otoritarizm, altyapı ve enerji tehditleri”⁵ gibi diğer ortak meselelerin üstesinden gelmek için demokrasi ve çoktarafliyi korumak ve canlandırmak üzere müttefikler ve paydaşlarla işbirliğine, koordinasyona yönelik kararlı bir taahhütte bulundu. Biden'ın küresel bir Demokrasi Zirvesi toplama teklifi, ABD'nin Çin ve Rusya gibi otokratik güçlerin yükselişinin damga vurduğu, değişmekte olan küresel politik arenadaki liderliğini sürdürme kararlılığının ilk sinyallerinden biri. Bununla birlikte, Çin ve Rusya'yla rekabet halindeyken demokrasiyi koruma ve otoriter ülkelerle işbirliği yapma gereksinimini nasıl dengede tutulabileceğine dair pek çok soruyu da gündeme getiriyor.⁶

¹ Beyaz Saray, “Interim National Security Strategy Guidance”, Mart 2021. <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>.

² “Daralan demokratik alanlar” kavramı üzerine bkz. örn. Asa Elden ve Paul. T. Levin, “Swedish Aid in the Era of Shrinking Democratic Case: The Case of Turkey”, *The Expert Group for Aid Studies*, 2018. https://eba.se/wp-content/uploads/2018/11/2018-06-Shrinking-Space_webb_Tillganp.pdf.

³ Avrupa Komisyonu, “EU-US: A New Transatlantic Agenda for Global Change,” 2 Aralık 2020. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2279.

⁴ ABD Dışişleri Bakanlığı, “A Foreign Policy for the American People,” 3 Mart 2021. <https://www.state.gov/a-foreign-policy-for-the-american-people/>.

⁵ Bkz. dipnot 1.

⁶ Bkz. Yascha Mounk, “Democracy on the Defense: Turning Back the Authoritarian Tide,” *Foreign Affairs*, Mart/Nisan 2021, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2021-02-16/democracy-defense>.

Yenilenen AB-ABD işbirliğinin karşılaştığı demokrasiyi mi güvenlik işbirliklerini mi koruyacağı ikileminin en net biçimde görüldüğü yerin Türkiye'yle ilişkiler olduğu söylenebilir. Türkiye'nin uluslararası arenadaki imajı yirmi yıldan kısa bir süre zarfında Müslüman demokrasisi timsalinden⁷ AB ve ABD'ye mütemadiyen meydan okuyan yıkıcı bir aktöre dönüştü.⁸ Bu dönemde AB ve ABD'nin Türkiye'yle ilişkileri giderek dozu artan gerilimler ve ufak atışmalarla göze çarpar oldu. Hukukun üstünlüğünün konumundaki istikrarlı kötüleşme ve insan haklarındaki zayıflama—kurumlardaki eşi görünmemiş aşınma ve güçler ayrılığının fiili olarak ortadan kalkmasıyla birlikte—Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerini durma noktasına getirdi. Artık ilişkilerin gidişatını belirleyen dış politika çekişmeleri ve ivedi güvenlik sorunları olduğu için demokrasi şartlılığı da AB-Türkiye ilişkilerinde temel bir yer tutmaz oldu. Bugün en çok önem arz eden konular, Doğu Akdeniz'deki enerji ve sınır ihtilafları, göç konusunda işbirliği, ekonomik ilişkiler ve Türkiye kökenli diaspora politikaları.

Dış politika ile güvenlik diyalogu ABD-Türkiye ilişkilerinin her zaman merkezinde olageldi. Türkiye 1952 yılında NATO'ya üye oldu, Soğuk Savaş boyunca örgütün güney kanadında önemli bir rol üstlendi. Türkiye 2001'in ardından ABD tarafından terörle girilen küresel savaşta "yeni ön cephe devlet"⁹ olarak görüldü. Soğuk Savaş'tan kalan kurumsal ve yapısal miras, ABD-Türkiye ilişkilerindeki önemli bir rol üstlenmeye devam ediyor. ABD'nin nükleer silahları Soğuk Savaş süresince olduğu gibi Türkiye'de üslenmeye devam ediyor ve ülke NATO'nun faal bir üyesi olmayı da sürdürüyor. 2021 yılında Türkiye'nin Çok Yüksek Hazırlık Seviyeli Müşterek Görev Kuvveti'ne öncülük etmesi buna örnek olarak gösterilebilir.¹⁰ Buna ek olarak Başkan Biden ve Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2021 Haziran'ındaki NATO Zirvesi sırasında yaptıkları bir görüşmede, ABD'nin Afganistan'dan bu yıl içinde çekilmesinin ardından Türkiye'nin "Uluslararası Hamid Karzai Havalimanı'nın güvenliğinin sağlanmasında öncü bir rol üstleneceği" konusunda mutabakata vardılar¹¹.

ABD-Türkiye arasındaki güvenlik işbirliğinin uzun bir tarihi olsa da, ilişkilerde çekişmeler eksik olmadı. Yaşanan gerginliklere örnek olarak ABD Başkanı Johnson'ın Başbakan İsmet İnönü'yü Kıbrıs'a olası bir Türk askeri müdahalesine dair uyardığı 1964 tarihli mektubu, Türkiye'nin 1974'te Kıbrıs'ı işgaline karşılık ABD'nin koyduğu silah ambargosu ve Türkiye'nin 2003'teki Irak işgalinde askeri üslerini ABD'nin kullanmasını reddetmesi gösterilebilir. Bu emsallere rağmen ilişkilerde son yıllarda gözle görülür bir kötüleşme yaşanmış, algılarda, çıkarlarda, belki de en önemlisi karşılıklı güvendedeki süregelen uzaklaşmayı gün yüzüne çıkarmıştır.

Türkiye'nin Arap ayaklanmalarının ardından Müslüman Kardeşlere sağladığı sürekli destek, yabancı savaşçıların IŞİD'e katılmasını önlemek amacıyla başlarda Suriye sınırını kapatma konusunda isteksizliği,¹² Rusya'dan satın aldığı S-400'ler, Suriye'nin kuzeyine gerçekleştirdiği

⁷ Steven A. Cook, "Turkey: The Muslim Democracy," *Politico Magazine*, Mart/Nisan 2014.

<https://www.politico.com/magazine/story/2014/02/turkey-the-muslim-democracy-103885/>.

⁸ Marc Pierini ve Francesco Siccardi, "Why the EU and the United States Should Rethink Their Turkey Policies in 2021," *Carnegie Europe*, 21 Ocak 2021. <https://carnegieeurope.eu/2021/01/21/why-eu-and-united-states-should-rethink-their-turkey-policies-in-2021-pub-83662>.

⁹ Frederick Kempe, "Turkey is Central on World War IV's Frontline", *Atlantic Council*, 2017.

<https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/turkey-is-central-on-world-war-ivs-frontline/>.

¹⁰ NATO, "Turkey takes charge of NATO High Readiness Force," 1 Ocak 2021,

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_180627.htm.

¹¹ Beyaz Saray, "On-the-Record Press Call by National Security Advisor Jake Sullivan on the President's Trip to Europe," 17 Haziran 2021. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-113hhr91661/html/CHRG-113hhr91661.htm>.

¹² ABD Hükümeti Yayınevi "House Hearing, 113 Congress: ISIS and the Threat from Foreign Fighters," 2 Aralık 2014. <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-113hhr91661/html/CHRG-113hhr91661.htm>.

askeri ihlaller ve son olarak en önemli noktalardan olan, ABD'nin İran'a uyguladığı yaptırımları delmesi, ABD için ilişkilerdeki gerilimin yoğunlaşmasına sebep oldu. Türkiye içinse, 2016'daki başarısız darbe girişimi sürecinde ABD'nin destek göstermede eksik kaldığı algısı ve ABD'nin Suriye'nin kuzeyinde IŞİD karşısında PYD/YPG ile giriştiği ortaklık, ilişkilerin üstündeki en önemli yüklerden ikisidir.

Biden yönetimi, Ankara'yla ilişkilerinde bolca çekişmeli sorun devraldı. Açmazlarla baş edebilmek adına "büyük uzlaşma"dan¹³ "ilişkileri dondurma"ya¹⁴ uzanan muhtelif öneriler getirildi. Biden bu ortamda şimdiye değin üç şeyi kesin bir dille ifade etti. İlki, sefelinin aksine, çatışmaları başkan-başkana temaslara değil kurumlar vasıtasıyla yönetmekle kararlı olduğuydu. İkincisi ise, Türkiye'nin 2020 sonlarından itibaren bu yönde hareket etme çabalarına rağmen işlerin kolaylıkla önceki haline gelemeyeceğiydi. Biden aynı zamanda Ermeni Soykırımı'nı tanıyan ilk ABD başkanı ve Türkiye'deki hukukun üstünlüğü ve insan hakları ihlallerini görmezden gelmeye pek istekli değil. Gelgelelim, Türkiye'yle pek çok sahada işbirliğini sürdürme zorunluluğu—özellikle NATO ve AB içinde—göz önüne alındığında, demokratik ilkelere dair yapılan bu vurgunun ne ölçüde ilişkilerdeki asli itici güç olacağını kestirmek zor.

AB'nin Türkiye üzerindeki normatif baskı gücünün azalması

Demokratik değerlerle çıkarlar arasındaki dengeye dair benzer bir öneri AB için de geçerli. Tıpkı ABD-Türkiye ilişkileri olduğu gibi, AB-Türkiye ilişkileri de yeni bir faza girmiş bulunuyor. 2000'lerin sonundan bu yana siyasetçiler, uzmanlar ve akademisyenler arasındaki tartışmaya hâkim olan, AB-Türkiye ilişkilerinde alternatif bir çerçevenin gerekliliğiydi.¹⁵ AB'nin genişleme kaynaklı yorgunluğuna (ve Avro bölgesi krizine) ek olarak, Türkiye ile gerçekleştirilen üyelik müzakereleri sıklıkla Türkiye ile Kıbrıs arasındaki ihtilafı gölgelendi. Türkiye, AB ile katılım müzakerelerinin başladığı 2005 Ekim'inden 2010 Haziran'ına kadar müktesabattaki 33 fasılın 13'ünü açmıştı.¹⁶

AB ile Türkiye 2013 yılında vize serbestisi yol haritasında mutabakata varmış, beş tematik grupta toplanan 72 kriter belirlemişlerdi. Bunlar belge güvenliği, göç ve sınır yönetimi, kamu düzeni ve güvenliği, temel haklar ile düzensiz göçmenlerin geri kabulüydü.¹⁷ Her ne kadar bu yol haritası, Türkiye'nin adı çıkmış terörle mücadele kanununun reformu gibi normatif gereklilikleri içeriyor olsa da, uygulamaya sokulması fiiliyatta katılım çerçevesine paralel alternatif bir sürecin başlamış olduğuna işaret eder. AB ile Türkiye'nin 2015 Kasım'ında

¹³ Sinan Ülgen, "A Path for Joe Biden to reset U.S. relations with Turkey," *Financial Times*, 31 Ocak 2021.

<https://www.ft.com/content/e4194007-b6be-4836-b936-cf0f2074df11>.

¹⁴ Max Hoffman, "Flashpoints in U.S.-Turkey Relations in 2021." *Center for American Progress*, Ocak 19, 2021. <https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2021/01/19/494738/flashpoints-u-s-turkey-relations-2021/>.

¹⁵ Bkz. örn. Senem Aydın-Düzgüt, "Turkey and the EU: Perpetual Crisis or Restricted Cooperation," *Amerikan Alman Marshall Fonu*, Haziran 2017. <https://www.gmfus.org/publications/turkey-and-eu-perpetual-crisis-or-restricted-cooperation>; Huge Pope, "Privileged Partnership Offers Turkey neither Privilege nor Partnership," *International Crisis Group*, Haziran 2007. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/western-europemediterranean/turkey/privilegedpartnership-offers-turkey-neither-privilege-nor-partnership>; Sinan Ülgen, "Avoiding a Divorce: A Virtual EU Membership for Turkey," *Carnegie Europe*, Aralık 2012. https://edam.org.tr/wpcontent/uploads/2017/03/avoiding_divorce_paper.pdf.

¹⁶ Ülgen (2012). Bkz. dipnot 15.

¹⁷ Avrupa Komisyonu, "Turkey's Progress on the Visa Liberalization Roadmap," 4 Mayıs 2016.

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/default/files/what-we-do/policies/european-agendamigration/background-information/docs/20160504/turkey_progress_visa_liberalisation_roadmap_en.pdf.

mutabakata vardığı Ortak Eylem Planı ve ardından gelen, Suriye'den Avrupa'ya Türkiye üzerinden daha fazla göçmen hareketi olmasının engellenmesine yönelik Mart 2016 tarihli AB-Türkiye Bildirisi'yle birlikte, AB-Türkiye ilişkilerinin dağarcığına yeni bir kelime eklenmiş oldu: transaksyonellik. 2016'dan bu yana asli işbirliği alanı olan göç meselesi, taraflar arasında artan mecburiyetler ile azalan güven etrafında dönüp duran bir kısır döngüye yol açtı.

Avrupa Parlamentosu 2016'nın sonunda Avrupa Komisyonu'na Türkiye'yle yürütülen üyelik müzakerelerini, başarısız darbe girişiminin hemen ertesinde ilan edilen olağanüstü halle birlikte devreye giren tedbirler dolayısıyla geçici olarak dondurma çağrısında bulundu.¹⁸ O tarihten itibaren ülke demokrasisinde görülen gerilemeyi detaylı bir biçimde izah etmeye bile gerek yok. 2017 tarihli referandumla kabul edilen ve 2018'de uygulamaya koyulan başkanlık sistemi, yürütmenin devletin diğer kolları üstündeki *de facto* kontrolünü resmileştirmiş oldu.¹⁹ Muhalefet sistematik saldırı altındayken, basın kuruluşlarının yüzde 90'ı şahsi ve/veya mali bağlantılarla AKP'yle ilişkili durumda.²⁰ Cumhurbaşkanı'na hakaret gerekçesiyle sosyal medya kullanıcılarının adli kovuşturmayla uğraması da oldukça yaygın.²¹ Çoklu baro sisteminin önünü açan ve 2020'de çıkan yeni yasayla²² hükümet yanlısı avukatlarla muhalif avukatlar arasında kurumsal bir yarık yaratılmaya çalışılıyor. Ankara bunun yanı sıra gözünü sivil toplum örgütlerine de dikmiş durumda²³, Kürt belediyelerindeki seçilmiş belediye başkanlarının yerine kayyumlar atayarak²⁴ ve muhalefetin elindeki belediye meclislerinin bütçelerini keserek de yerel idarelerin dizginini elinde tutma çabasında.²⁵ Yakın zamanda Anayasa Mahkemesi, Türkiye'nin ikinci büyük muhalefet partisi olan Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) kapatılmasına yönelik iddianameyi kabul etti.²⁶

Türkiye'nin sivil topluma yönelttiği sistematik saldırılara AB'nin verdiği tepkiyse kınama mesajları ve üyelik müzakerelerini askıya alma çağrılarıyla kısıtlı kaldı. Avrupa Parlamentosu 2017 Temmuz'unda Avrupa Komisyonu'na ve üye ülkelere Ankara'nın planlanan anayasa değişikliklerini yürürlüğe koyması halinde üyelik müzakerelerinin resmi olarak askıya alınacağı yönünde yaptığı çağrıyla sert bir mesaj vermiş oldu.²⁷ Her ne kadar AB üyesi ülkeler bu adımı atmaktan kaçınsa da, Avrupa Birliği Zirvesi yeni başkanlık sisteminin yürürlüğe girmesinden iki gün sonra, 26 Haziran 2018'de Türkiye'nin AB'den daha da

¹⁸ Avrupa Parlamentosu, "European Parliament Resolution of 24 November 2016 on EU-Turkey Relations," 24 Kasım 2016. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0450_EN.html.

¹⁹ Sinem Adar ve Günter Seufert, "Turkey's Presidential System after Two and a Half Years: An Overview of Institutions and Politics," *SWP Research Paper*, 2021. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/turkeys-presidential-system-after-two-and-a-half-years/#en-d18742e2929>.

²⁰ Euro Topics, "Turkey: Government also Seeking to Gain Control of the Internet," Nisan 2020. <https://www.eurotopics.net/en/149429/turkey-government-also-seeking-to-gain-control-of-theinternet>.

²¹ Agm.

²² Bertil Emrah Oder, "Attacking the Bar Associations: A New Episode of Capture and Distraction in Turkey," *Verfassungsblog*, 17 Temmuz 2020. <https://verfassungsblog.de/attacking-the-barassociations/>.

²³ Reuters, "Turkish Parliament Passes Associations Oversight Law that Critics Say Will Stifle NGOs," Aralık 27, 2020. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-foundations-lawidUSKBN29106Y>.

²⁴ HDP, "The Trustee Regime in Turkey & Denial of Right to Vote and Right to be Elected (31 Mart-20 Kasım 2019)". <https://www.hdp.org.tr/Images/UserFiles/Documents/Editor/12%20Trustee%20report%202019.pdf>.

²⁵ Ahval, "Turkish Gov't Cuts Funding for Municipalities amid Pandemic," 24 Ocak 2021. <https://ahvalnews.com/municipalities/turkish-govt-cuts-funding-municipalities-amid-pandemic>.

²⁶ Reuters, "Turkish Court Accepts Indictment Seeking Ban of Pro-Kurdish Party," 21 Haziran 2021. <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkish-court-accepts-indictment-seeking-ban-prokurdish-party-tv-2021-06-21/>.

²⁷ Avrupa Parlamentosu, "European Parliament Resolution of 6 July 2017 on the 2016 Commission Report on Turkey," 6 Temmuz 2017. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0306_EN.html?redirect.

uzaklaştığını ve üyelik müzakerelerinin *de facto* olarak durma noktasına geldiğini ilan etti. Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komitesi de 20 Şubat 2019'da yapılan oylamada üyelik müzakerelerinin askıya alınması yönünde karar aldı.²⁸ Son olarak, Avrupa Parlamentosu 2021 Mayıs'ında AB Komisyonu'na "mevcut olumsuz yönelim acilen ve istikrarlı biçimde tersine dönmediği" takdirde üyelik müzakerelerinin resmi olarak askıya alınması yönünde tavsiyede bulunması yönünde baskı yaptı.²⁹

Durum böyleyken AB'nin Türkiye demokrasisindeki gerilemeyi hedef alacak ne gibi baskı araçları kullanacağı git gide belirsizleşiyor. Seçeneklerden biri, Ankara'nın da açmayı teklif ettiği, Yargı ve Temel Haklar üzerine 23. fasılla birlikte Adalet, Özgürlük ve Güvenlik üzerine 24. fasılları katılım öncesi müzakereler kapsamında açması.³⁰ Ancak bu, iki nedenden dolayı oldukça uzak bir ihtimal olarak görünüyor. Birincisi, Avrupa Birliği Zirvesi'nin bu fasılların açılışını katılım çerçevesinin duraksamasından önce bile engellemeye devam etmiş olması. Kaldı ki, Türkiye'yi vazgeçilmez bir ortaktan ziyade bir hasım olarak gören Avrupalıların sayısı artarken³¹, bu plan için kamuoyu desteğini sağlamak hayli güç olacaktır.

Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA), AB'nin Türkiye sivil toplumunu destekleyebileceği araçlardan bir tanesidir. 2017 ve 2019'daki kesintilere rağmen, aday ülke olarak Türkiye IPA fonlarından yararlanmayı sürdürüyor. 2014-2020 arası dönemde verilen AB bağıışı (başta 4,5 milyar avro olarak belirlense de kesintiyle birlikte 3,5 milyar avro) üç öncelikli sektör olarak "demokrasi ve yönetim," "sivil toplum," ve "hukukun üstünlüğü ve temel haklar"ı tespit etmişti.³² Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) kararlarını sürekli olarak ihlal etmesini³³ ve yargıda artan siyasallaşmayı göz önünde bulundurduğumuzda, IPA'nın 2014-2020 ödeneğinin hedeflerini gerçekleştirip gerçekleştirmediği cevap bekleyen bir soru. Yine de bu fonlar, Türkiye'deki demokrasi ve Avrupa yanlısı sivil toplumu desteklemede önemli kaynaklar olmaya devam ediyor.

18 ile 24 yaş arası nüfusun yüzde 66,2'sinin Türkiye'nin AB üyeliğine olumlu baktığını düşündüğümüzde,³⁴ IPA'nın Jean Monnet Burs Programı, Erasmus+ ve Horizon 2020 gibi toplumlararası karşılıklı alışverişleri sürdürmedeki rolü bir kenara atılmamalı.³⁵ Her ne kadar katılım öncesi fonların Ankara'nın demokratik ilkeler karşısındaki tutumunda büyük bir değişiklik sağlaması mümkün görünmese de, bu fonlar AB ile eleştirel medyayı da içine alan sivil toplum arasındaki kurumsal ve organizasyonel temasın güvence altına alınmasında kritik

²⁸ Reuters, "Turkey Condemns European Parliament Committee Call to Suspend Accession," 21 Şubat 2019. <https://www.reuters.com/article/us-turkey-eu-idUSKCN1QA0MJ>.

²⁹ Avrupa Parlamentosu, "European Parliament Resolution of 19 May 2021 on the 2019-2020 Commission Reports on Turkey," 19 Mayıs 2021. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0243_EN.html.

³⁰ Seda Sevançan, "Turkey, EU Should Build up their Future Together," Anadolu Ajansı, 9 Mayıs 2021. <https://www.aa.com.tr/en/politics/turkey-eu-should-build-up-their-future-together/2234622>.

³¹ Susi Denison ve Jana Puglierin, "Crisis of Confidence: How Europeans See their Place in the World," *European Council on Foreign Relations*, 9 Haziran 2021. <https://ecfr.eu/publication/crisis-of-confidence-how-europeans-see-their-place-in-the-world/>.

³² Avrupa Komisyonu, "Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA II) 2014-2020: Turkey, Supporting Fundamental Rights". https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/ad_fr_2.pdf.

³³ İnsan Hakları İzleme Örgütü, "Turkey: Opposition Politicians Detained for Four Years," 19 Kasım 2020. <https://www.hrw.org/news/2020/11/19/turkey-opposition-politicians-detained-four-years>.

³⁴ Amerikan Alman Marshall Fonu, "Turkish Perception of the European Union," 29 Nisan 2021. <https://www.gmfus.org/publications/turkish-perceptions-european-union>.

³⁵ Max Hoffman ve Michael Werz, "The Effects of a Suspension of Turkey's EU Accession Process," *Stiftung Mercator*, 2019. https://www.stiftung-mercator.de/content/uploads/2020/12/The_effects_of_a_suspension_of_turkey_s_EU_accession_process_study-1.pdf.

bir araç olmayı sürdürüyor. AB'nin kısa vadedeki önceliği Türkiye'de daralan demokratik alanların korunması olmalı. Fonların bu alanlardaki aktörlere transferinin güvence altına alınabilmesi için AB'nin yeni kabul edilen IPA fonlarının dağıtımını doğrudan idare etmesi gerekiyor.³⁶

AB-Türkiye ilişkilerinde işbirliği ve ihtilaf alanları

AB, Türkiye üzerindeki normatif nüfuzundan büyük ölçüde feragat ederken, dış ilişkiler, güvenlik ihtilafları ve bölümlere ayrılmış işbirliği ilişkilerin merkezine yerleşti. Avrupa Birliği Zirvesi 2020 Ekim'inde aldığı kararlarda ilk kez Gümrük Birliği'nin modernleştirilmesini katılım çerçevesinden ayırmayı zımnen ifade etti ve Türkiye'ye "Akdeniz'deki tek taraflı eylemlerinden" kaçınması şartıyla "olumlu bir gündem" önerisinde bulundu.³⁷ AB böylece katılım öncesi sürecin bir parçası olan demokrasi şartlılığının yerine dış ilişkilerdeki şartlılığı koymuş oldu. Zirve bunu 2021 Haziran'ındaki kararlarında tekrarlarlarken, Türkiye'de hukukun üstünlüğü ve insan haklarının kaygı verici durumuna dair kısa bir paragraf ekledi.³⁸

AB kurumları³⁹ ile Üye Ülkeler⁴⁰ arasında Türkiye'ye karşı alınacak tutuma dair görüş farklılıkları olmakla beraber, AB içinde genişleyen ekonomik ve toplumsal bağlar, coğrafi yakınlık ve AB'nin güneyindeki bölgelerde güvenliğin hassas durumu sebebiyle Türkiye'yle işleyen bir ilişki içinde olmanın tercihe bağlı değil, kaçınılmaz olduğu yönünde genel bir kabul var. Türkiye konusunda işbirliği ve ihtilafları şu dört temel mesele şekillendirmeye devam edecek:⁴¹ göç, enerji, ticaret ve Türkiye diasporası.

Daha önce de belirtildiği üzere göç, gerilimli işbirliği alanlarından biri oldu. AB-Türkiye Açıklaması'nın yürürlükte olduğu beş yıl boyunca, özellikle de Üye Ülkelerin sığınmacı politikasında kendi aralarında genel bir mutabakata varamamaları dolayısıyla, AB ve Türkiye arasındaki karşılıklı bağımlılık pekişti, AB'nin Türkiye'yle göç konusundaki işbirliği şüphesiz Türkiye'de bulunan mültecilerin ötesine geçiyor. Transit bir ülke olan ve İran, Irak, Suriye'yle ortak sınırlara sahip olan Türkiye'yle işbirliği sınır bölgelerinin denetimine doğru genişler. Örnek vermek gerekirse, AB'nin İdlib'den Türkiye'ye, oradan da muhtemelen AB'ye doğru gelecek yeni bir mülteci dalgasını önleme çabalarında Türkiye merkezi bir öneme sahip.

³⁶ Avrupa Komisyonu, "European Commission Welcomes Political Agreement on New €14.2 Billion Pre-Accession Assistance Instrument (IPA III)". 2 Haziran 2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_2810.

³⁷ Avrupa Birliği Zirvesi, "European Council Conclusions on External Relations, 1 October 2020," 1 Ekim 2020. <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/10/01/europeancouncil-conclusions-on-external-relations-1-october-2020/>.

³⁸ Avrupa Birliği Zirvesi, "European Council Conclusions on External Relations, 25 June 2021," 25 Haziran 2021. <https://www.consilium.europa.eu/media/50763/2425-06-21-euco-conclusions-en.pdf>.

³⁹ İlke Toygür, "European Institutional Responses to the Recent Developments in Turkey: Divided in Unity?" Elcano Royal Institute, 2016. http://realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_es/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_es/zonas_es/europa/commentary-toygureuropean-institutional-responses-recent-developments-turkey-divided-unity.

⁴⁰ Sinem Adar ve İlke Toygür, "Turkey, the EU and the Eastern Mediterranean Crisis: Militarization of Foreign Policy and Power Rivalry," *SWP Comment*, 2020. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/turkey-the-eu-and-the-eastern-mediterranean-crisis>.

⁴¹ AB-Türkiye ilişkilerinin geleceği için bkz. Beken Saatçioğlu, vd., "The Future of EU-Turkey Relations: A Dynamic Association Framework Amidst Conflictual Cooperation," *Feature Synthesis Paper*, 2019. https://feature.uni-koeln.de/sites/monteus/user_upload/FEUTURE_Synthesis_Paper.pdf.

Bununla beraber, dünyanın en büyük mülteci nüfusunu ağırlayan Türkiye'nin de⁴² AB'ye ihtiyacı var. Dahası Türkiye'nin içinde bulunduğu ağırlaşan ekonomik krizi düşündüğümüzde, AB'yi finansal ve lojistik destek açısından yanında tutması daha da büyük önem kazanıyor. Ankara, özellikle de Rusya destekli bir başka rejim saldırısı karşısında, İdlib konusunda da AB'nin desteğine ihtiyaç duyuyor. Gelgelelim, Türkiye'nin Suriye'deki askeri ve insani angajmanının problematik mahiyeti bu işbirliğini çetrefilleştirmekte, özellikle de Türkiye'nin 2019 Ekim'indeki askeri istikasının AB'nin gözünde uluslararası hukukun çiğnenmesi olduğunu düşünürsek.⁴³

Başka bir işbirliği ve ihtilaf alanı da enerji. Yenilenebilir enerjiye doğru bir dönüşüm içindeyse de AB'nin enerji tüketiminde doğalgaz önemli bir yer tutmayı sürdürüyor. Türkiye ile Azerbaycan ortak projesi olan Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı, AB'nin Rus gazına bağımlılığını azaltmasında büyük öneme sahip. Bununla birlikte, enerji konusunda AB-Türkiye ilişkilerinin ihtilafa vardığı durumlar da var, özellikle de Doğu Akdeniz'de. Türkiye'nin Doğu Avrupa Gaz Forumu'nun dışında tutulması ve Yunanistan ve Kıbrıs'la—2020'deki cepheleşmeyi de tetikleyen—denizlerdeki uyuşmazlıklar başlıca örnekler. AB'nin Türkiye'yle ilgili öncelik listesinin başında göç ve Doğu Akdeniz'le ilgili ihtilaflar yer alıyor.

Kökleri 1963'teki Ankara Antlaşması'na, 1995'te Gümrük Birliği'nin tesisine dayanan ticari ve ekonomik işbirliği, ilişkilerin en oturmuş kısmını oluşturuyor. AB Türkiye'nin açık ara en büyük ticari ortağı ve başlıca yatırım kaynağı. AB'nin dünyayla yaptığı toplam ticaretin yüzde 3,6'sını gerçekleştirdiği Türkiye de birliğin en büyük altıncı ticari ortağı. Dahası, Türkiye'nin özel borçlarının büyük bir kısmı Fransız, İspanyol ve İtalyan bankalarına. Başka bir deyişle, Türkiye'nin Avrupa ekonomisine olan bağımlılığı AB'ye azımsanmayacak bir nüfuz sağlıyor. Art arda gelen Avrupa Birliği Zirvesi kararları da AB'nin Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de zorlamak için bu nüfuzu kullanmaya istekli olduğunu gösteriyor. Ancak karşılıklı bağımlılıktan dolayı kırılğan Türkiye ekonomisi AB ekonomisi için de risk oluşturuyor.

Önemli noktalardan biri de Türk hükümetinin, yeni bir ihtilaf alanı yaratmaya başlayan, Avrupa'daki Türkiye diasporasını etkisi altına almaya yönelik çabaları. Türkiye devleti uzun süredir Avrupa'da yaşayan vatandaşlarını etkisi altına alma ve mobilize etme peşindeyse de, AB hükümetleri yakın zamana kadar bu durumu görmezden gelmişti. Ankara, 2010'lardan itibaren ise Türkiye diasporasına yönelik daha aktif bir tutum aldı; Türkiye Cumhuriyeti uyruklu vatandaşlarının ülkeye gelmeden oy kullanmasının önünü açtı; aile desteği ve eğitim hizmeti sağlamaya başladı ve özellikle gençleri hedef alan politikalar izledi.⁴⁴ Kuşkusuz bunlar, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerde 2016'dan bu yana yaşanan çarpıcı aşınma ve Ankara'nın—istihbarat servislerini de işin içine katarak—diasporadaki muhalefeti baskılama çabaları gibi gelişmeler söz konusu olmasaydı, ciddi bir itiraz konusu olmayabilirdi. Ancak bu bu faaliyetler çeşitli Avrupa ülkelerinde tahkikat konusu olmaya başladı. Örneğin, Fransa 2020 Kasım'ında şiddet eylemleri ve nefret söylemini körükledikleri gerekçesiyle aşırı milliyetçi Bozkurtlar'ı yasaklarken,⁴⁵ Alman kanun yapımcılar da benzer biçimde gruba yasak

⁴² BMMYK, "Refugee Data Finder". <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/#:~:text=For%20methodological%20explanations%2C%20data%20limitations%20and%20coverage%2C%20visit,largest%20number%20of%20refugees%2C%20with%203.6%20million%20people.>

⁴³ Avrupa Parlamentosu, "European Parliament Resolution of 24 October 2019 on the Turkish Military Operation in Northeast Syria and its Consequences," 24 Ekim 2019. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2019-0049_EN.html.

⁴⁴ Sinem Adar, "Rethinking Political Attitudes of Migrants from Turkey and Their Germany-Born Children: Beyond Loyalty and Democratic Culture," *SWP Research Paper*, 2019. <https://www.swp-berlin.org/en/publication/rethinking-political-attitudes-of-migrants-from-turkey-and-theirgermany-born-children/>.

⁴⁵ Deutsche Welle, "France Bans Turkish Ultra-nationalist Grey Wolves Group," 4 Kasım 2020.

getirme çabası içine girdi.⁴⁶ Avrupa Parlamentosu en yakın tarihli raporunda AB'yi ve Üye Ülkeler'i "Bozkurtlar'ı AB terör listesine alma ihtimalini göz önünde bulundurmaya, AB ülkeleri içindeki derneklerine ve örgütlerine yasak getirmeye, bilhassa Kürt, Ermeni ya Yunan kökenli kişiler ve muhalif saydıkları herkes için tehdit unsuru oluşturan faaliyetlerini yakın takibe almaya ve etki alanlarını daraltmaya"⁴⁷ davet etti.

Demokratik prensiplerle çıkarları uzlaştırmak: Türkiye politikalarında AB-ABD koordinasyonu için yollar

AB'nin Türk hükümetinin değişken ve kırılğan yapısıyla baş etmeye çalışırken karşılaştığı düşünüldüğünde, gerçekçi ve çokyönlü bir yaklaşım zarureti ortaya çıkar. Böylesi bir yaklaşımın odaklanacağı üç hedef olmalı: Türkiye demokrasisindeki gerilemeye dair söz üretme; Türkiye'nin uluslararası hukuka ve çoktarafli çerçevelere bağlılığındaki tereddüt; kurucu prensiplerini güvence altına almak amacıyla Avrupa Konseyi ve NATO gibi çokuluslu örgütleri güçlendirme. Biden yönetiminin de bu amaçları paylaştığı düşünüldüğünde, ABD ile AB arasında Türkiye'ye dair işbirliğinde verimli bir sahanın açılmaya başladığı söylenebilir.

Türkiye'nin içteki durumuna karşı bir tutum geliştirmek

Hiçbir dış aktörün Türkiye'nin siyasi yörüngesini tek başına değiştirmesi mümkün değil. Daha önce de belirtildiği üzere, AB katılım çerçevesi yoluyla sahip olduğu nüfuzdan feragat etti. Washington'un demokrasiyi yaymakla ilgi tecrübeleri de ona demokrasinin rahatlıkla ihraç edilebilecek bir şey olmadığını gösterdi.⁴⁸ Demokrasinin ayakta tutulabilmesi için siyasi irade, dirençli bir sivil toplum ve kalıcı kurumların varlığı şart. Ankara'da bu yönde mevcut bir siyasi irade yokken, Türkiye'deki kurumlar da iltimas, yozlaşma ve kuvvetler ayrılığının sınırlanmasına boyun eğmiş durumda.⁴⁹ Yine de, hükümetin nüfuzu altına almaya yönelik bütün sistematik çabalarına rağmen, ülkedeki sivil toplum dirençliliğini ispatladı. Bu nedenle, AB ile ABD'nin yapması gereken de, bu dirençli ama daralan demokratik alanları korumaya yönelik politikaları koordine etmek. Belirtildiği üzere, AB'nin IPA fonları, doğrudan AB'nin denetimi altında oldukları için muhtemel nüfuz kaynaklarından bir tanesi. Bunun yanında, Avrupa Demokrasi İçin Destek Programı ile ABD Ulusal Demokrasi Vakfı da faaliyetlerini artırabilir, Türkiye'deki insan hakları savunucularına ve sivil toplum örgütlerine daha fazla finansal ve organizasyonel destek sağlayabilir.

AB ve ABD daralan demokratik alanları korumanın ötesinde, bir yandan eleştirel kurumsal kanalları açık bırakırken Ankara'nın manevra alanını da daraltacak adımları daha iyi koordine edebilir. Üst düzeyde siyasi diyalog kullanılabilir araçlardan biri. Biden yakın zamana kadar Erdoğan'la şahsi bir görüşme yapmaktan kaçınıyordu.⁵⁰ AB liderleri ise görüşmek için

<https://www.dw.com/en/france-bans-turkish-ultra-nationalist-grey-wolves-group/a-55503469>.

⁴⁶ Deutsche Welle, "German Lawmakers Urge Ban on Extreme-right Turkish Gray Wolves," 7 Kasım 2020.

<https://www.dw.com/en/german-lawmakers-urge-ban-on-extreme-right-turkish-gray-wolves/a-55528032>.

⁴⁷ Bkz. dipnot 29.

⁴⁸ Stephan M. Walt, "Why is America so Bad at Promoting Democracy in Other Countries?" *Foreign Policy*, 25 Nisan 2016. <https://foreignpolicy.com/2016/04/25/why-is-america-so-bad-at-promoting-democracy-in-other-countries/>.

⁴⁹ Bkz. dipnot 19.

⁵⁰ Robbie Gramer, vd., "Biden Gives Turkey the Silent Treatment," *Foreign Policy*, 3 Mart 2021.

<https://foreignpolicy.com/2021/03/03/biden-erdogan-turkey-silent-treatment-diplomacy-middleeast-syria-crisis-nato/>.

“ziyadesiyle hevesli” bir görünüm çiziyorlar, hem de 2021 Nisan’ında yaşanan “Sofagate” skandalında olduğu gibi Brüksel’in mahcup edilmesi pahasına.⁵¹

Türkiye’yle siyasi diyalog içinde olmak şüphesiz önemli, özellikle de Ankara’yla ilişkilerinin çokkatmanlılığını düşündüğümüzde AB için ABD’ye oranla daha da önemli. Ancak üst düzey diyalog, özellikle karşılıksız sunulduğu takdirde, otoriter pratikleri meşrulaştırma riski taşıyor. Sözgelimi AB bu türden diyalogları, Türkiye’nin AİHM kararlarına uyması şartıyla sürdürebilir.⁵² Adını koyma ve kınama da, parti kapatma, karşıt görüşlülerin tutuklu yargılanmaları ya da yargının siyasallaşması gibi otoriter pratiklerin meşruiyetini azaltmak için daha etkin biçimde kullanılabilir. AB Parlamentosu’nun Türkiye hakkında hazırladığı son rapor bu yönde olumlu bir örnek. Gelgelelim hem AB’nin kendi içindeki hem de ABD’yle arasında koordineli yaklaşım eksikliği, hukukun üstünlüğü ve insan hakları meselelerinde daha etkin bir tutum geliştirilmesinin önüne geçmektedir.

Uluslararası hukukun ve çoktarafli çerçevelerin gözetilmesi

AB ile ABD, Türkiye politikalarını koordine ederken, özellikle de uluslararası hukuk ve çoktarafli taahhütlere dair konularda belirgin kırmızı çizgiler çekmenin yanı sıra, Türkiye’yi çoktarafli çerçevelere dahil etmek için de birlikte çalışmalı. Muhtelif işbirliği alanlarında üzerinde mutabakata vardıkları standartlar ve ilkeler konusunda Türkiye’ye hesap sormaları gerekir. Örneğin AB ile ABD “İdlib’e uluslararası insani ve istikrar sağlayıcı desteği kalıcı bir Türkiye işgaline rıza göstermeden”⁵³ koordine edebilir. Benzer şekilde Türkiye’nin Suriyeli göçmenleri Suriye’ye geri göndermeye yönelik çabalarını yakından izlemeleri, gerçekleşecekleri zaman bunların gönüllü ve uluslararası hukuka uygun biçimde gerçekleştiğini güvence altına almaları gerekir.

Benzer bir durum enerji işbirliğine de uygulanabilir. AB ile ABD, Türkiye’nin Paris İklim Anlaşması’na taraf olmasına yönelik bir strateji geliştirebilirler. Pek tabii Biden, Erdoğan’ı, içlerinde Rusya’dan Putin ve Çin’den Xi de olan 39 liderle birlikte 2021 Nisan’ındaki sanal iklim zirvesine çağırarak bunun ilk adımını atmış sayılır. AB, Ankara’yı iklim değişiminin üstesinden gelmeye yönelik çoktarafli çabalara dahil edecek inisiyatifleri destekleyebilir. Türkiye’yle mevcut enerji işbirliklerini de düşündüğümüzde bu konudaki nüfuzu ABD’ninkinden fazla olacaktır. AB buna ek olarak, Charles Michel ve Ursula von der Leyen’in Nisan’daki Ankara ziyaretinde bahsedildiği üzere⁵⁴, Ankara’nın Paris İklim Anlaşması’na taraf olması koşuluyla⁵⁵ Türkiye’nin Avrupa Yeşil Mutabakatı uyarınca yenilenebilir enerjiye geçişini destekleyebilir.

Uluslararası hukuk ve çoktarafli çerçevelerin her biri için belirgin prensipleri öncellemenin ötesinde, AB ile ABD’nin yapması gereken şeylerden biri de, tıpkı dış siyaset alanındaki ihtilaflarda yaptıkları gibi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına dair tek taraflılığın maliyetini

⁵¹ David M. Herszenhorn, vd., “Presidential Power Wars: Von der Leyen vs. Michel,” 29 Nisan 2021.

<https://www.politico.eu/article/battle-in-the-bubble-ursula-von-der-leyen-and-charles-michelclash-for-presidential-primacy/>.

⁵² Günter Seufert, “A Rules-Based Relationship,” in Kadri Taştan (haz.), Defining New Modes, Models and Agendas for EU-Turkish Relations, Amerikan Alman Marshall Fonu, 2021.

<https://www.gmfus.org/publications/defining-new-modes-models-and-agendas-eu-turkish-relations>.

⁵³ Max Hoffman and Alan Makovsky, “Northern Syria Security Dynamics and the Refugee Crisis,” Center for American Progress, 26 Mayıs 2021.

<https://www.americanprogress.org/issues/security/reports/2021/05/26/499944/northern-syria-security-dynamics-refugee-crisis/>.

⁵⁴ Avrupa Komisyonu, “Statement by President Von der Leyen Following the Meeting With Turkish President Erdoğan,” 6 Nisan 2021. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_21_1603.

⁵⁵ Bkz. dipnot 52.

yükseltmek için de koordine olmalarıdır. En etkili araçlar olabilecek ABD'nin İnsan Hakları Yaptırımları Yasası ve AB Yaptırımları, Türkiye'nin uluslararası normları ve ilkeleri içerideki ve dışarıdaki muhalifleri baskılamak için açıkça ihlal ettiği durumlarda özellikle öne çıkabilir. Ulusötesi baskı faaliyetlerine dair kanıtlar bu alanlardan biridir.⁵⁶

Türkiye'nin ötesinde: Çokuluslu örgütlerin reformu

Türkiye'nin otoriter dönüşümünün dallanıp budaklanması, Avrupa Konseyi ya da NATO gibi çokuluslu örgütlerin demokratik gerileme ve hukukun üstünlüğü gibi meseleleri ele alma yeterliklerine dair önemli soru işaretleri yaratmakta. Biden yönetiminin çoktarafllığı canlandırmaya ve demokrasiyi korumaya yönelik taahhütlerini ve bunun Avrupa nezdinde yarattığı memnuniyeti göz önünde bulundurduğumuzda, söz konusu çokuluslu toplulukların örgütsel yapısını yeniden ele almaya dair bir şansın doğduğu söylenebilir. Asıl mesele, öngörülemez üyelerin davranışlarının dengelenmesini sağlama alacak daha güçlü mekanizmaların ve daha etkin araçların nasıl bir araya getirileceği.

Buna verilebilecek en belirgin örneklerden biri Türkiye'nin, sonrasında Biden yönetiminden ve AB liderlerinden eleştiri aldığı, İstanbul Sözleşmesi'nden (Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi) çekilme kararı. Kinama mesajları ilk adım olarak görülebilir ama bağlayıcı etkileri yoktur. Bu türden tek taraflı eylemlerin bedelini yükseltmek için gereken şey, diğer ülkelerin de (AB üyesi olsun olmasın)⁵⁷ kadın haklarından uzaklaşmanın yansımaları olacağını anlamasını sağlayacak, daha tutarlı kurumsal araçlardır.⁵⁸

Üye ülkelerin çoktarafllı örgütlerin kurucu prensipleriyle uyum içinde hareket etmesini temin etmek için ivedi biçimde daha iyi araçlara ihtiyaç duyulduğunu gösteren, Türkiye'yle ilişkili bir başka örnek de Ankara'nın NATO ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) içinde kullandığı veto hakkı. Belarus'un uçak kaçırmasına karşılık NATO'nun vereceği resmi tepki tartışılırken, Türkiye herhangi bir Batı yaptırımının ve siyasi tutuklularının serbest bırakılmasının bahsinin geçmesine muhalefet etti. Ankara buna ek olarak, Azerbaycan ve Tacikistan'la birlikte, AGİT'in basın özgürlüğü temsilcisi ile insan hakları ve azınlıklar ofislerinin başındaki kişilerin yeniden atanmasına da itiraz etti.⁵⁹

Demokratik bir Türkiye, AB ve ABD'nin de yararındadır

Dış politika ve güvenlik çıkarlarını demokratik ilkelerle uyumlu hale getirmek her zaman kolay bir iş olmasa da, Türkiye'yle ilişkilerde önceliği ilkine vermemek bir zorunluluk. AB ve ABD'nin Türkiye'nin demokrasisinin gidişatını düzeltmek için sınırlı gücü olsa da, hukukun

⁵⁶ *Freedom House*, "Out of Sight, Not Out of Reach: The Global Scale and Scope of Transnational Repression – Recommendations," 2021. https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-02/FH_TransnationalRepressionReport2021_rev020221_policy_recommendations.pdf.

⁵⁷ Özlem Altan-Olcay ve Bertil Emrah Oder, "Why Turkey's Withdrawal from the Istanbul Convention is a Global Problem," *Open Democracy*, 2 Haziran 2021. <https://www.opendemocracy.net/en/can-europe-make-it/why-turkeys-withdrawal-from-the-istanbul-convention-is-a-globalproblem/>.

⁵⁸ Wolfgang Benedek, "Are the Tools of the Council of Europe Sufficient to Protect Human Rights, Democracy and the Rule of Law from Backsliding?" *European Convention on Human Rights Law* 1: 151–158, 2020. Başak Çalı ve Esra Demir-Gürsel, "The Council of Europe's Responses to the Decay of the Rule of Law and Human Rights Protections: A Comparative Appraisal," *European Convention on Human Rights Law*. Yayına hazırlanıyor.

⁵⁹ *Financial Times*, "OSCE Faces Crisis as Infighting Leaves it Rudderless," 27 Temmuz 2020. <https://www.ft.com/content/cb06d5d1-57a3-4ce0-90b2-cadd7fdb55fc>.

üstünlüğü ve insan haklarına yönelik ihlaller konusunda kuvvetli bir eleştiri getirmek onların da çıkarına olacaktır. Avrupalı ve Amerikalı karar alıcılar, otoriter devletlerle ilişkilerinde kendi çıkarlarını korumak için genellikle demokrasidense istikrara öncelik verip otoriter pratiklerin meşrulaştırılmasına katkıda bulunuyor olsalar da, bu mantığın Türkiye örneğinde iki açmazı bulunuyor.

Öncelikle, otoriter ama istikrarlı bir Türkiye'nin AB ve ABD'yle uyumlu bir işbirliği yürüteceği ve çoktarafı taahhütlerini ihlal edip etmeyeceği belirsizlik taşıyor. Türkiye'deki otoritarizmin istikrarı da birkaç sebepten ötürü sallantıdadır. İlki, ülkenin ekonomik kapasitesinin ciddi ölçüde halkın rızasına bağlı olması; bunun sebebi de özellikle ülkenin zor yoluyla istifade edilecek doğal kaynaklardan yoksun oluşu. İkincisi, ülkenin sosyopolitik çeşitliliğinin AKP'nin sivil alana bütünüyle nüfuz etmesini güçleştirmesi, yakın gelecekte protestoları görmemiz kuvvetle muhtemel. Son olarak da, iktidarın şahsileşmesi ve yönetici ittifak içindeki gerilimlerin hükümeti kırılğan kılması sayılabilir.

Hal böyleyken, demokratik bir Türkiye yalnızca ilkesel açıdan değil, AB ve ABD'nin kendi çıkarları açısından da gerekli. İkisi de demokrasi ve çoktarafılığın korunmasını yenilenmiş transatlantik işbirliğinin merkezine aldıklarına göre, Türkiye demokrasisinin gerilemesine getirdikleri eleştirilerde ve daralan demokratik alanlarla, çoktarafı ilkelerin korunmasına dair çabalarda tutarlı ve ısrarcı bir çizgi izlemeleri şart görünüyor.